

THE NORWEGIAN REVIEW OF ARCHITECTURE

ARKITEKTUR N

Arkitektur Interiør Landskap Nr. 8-2013 95. årgang KR 149,-

KNUT HJELTNES/ARE VESTERLID / A-LAB / MOMENTUM ARKITEKTER / KAJA K. GEIRAN / MIRZA MUJEZINOVIC
/ URBAN-THINK TANK / BJØRN JØRUND BLIKSTAD/ESPEN VOLL/ELLEN S. KLINGENBERG / ARKITEKTGRUPPEN
CUBUS / PER KRISTIAN NYGÅRD

AMBISJON OG MOTIV

DET SISTE BYGGET FOR DEN NASJONALE OLJEVIRKSOMHETEN HAR FÅTT MYE OMTALE OG
INTERNASJONALE PRISER. – STATOILBYGGET KAN LESES SOM EN DIREKTE OVERSETTELSE AV
STORKAPITALENS FORVENTNINGER, SIER MIRZA MUJEZINOVIC. – MEN HVA MED ARKITEKTUREN?

Großstadtarchitektur mellom ambisjon og motiv

I Norge har vi hatt tradisjon for at store bedrifter bygger seg hovedkontorer som de selv skal eie og drifte, som et arnested for firmaet og som en viktig del av merkevarebyggingen. Men Statoilbygget er et utleiebygg, der Norges største bedrift skal holde hus de neste 15 årene. Deretter – hvem vet? Hvordan løses en slik oppgave?

Mirza Mujezinović er arkitekt-utdannet ved Columbia University i New York. Han driver Malarchitecture AS.

Er arkitektur mulig når Norges største og viktigste bedrift skal utvikle sitt nye kontorbygg, i samarbeid med et eiendomsselskap med tunge offentlige og private interesser, og et arkitektkontor som er en del av ett av Norges største arkitekturkonsern? Hva slags arkitektur oppstår innenfor en kontekst definert av storskalakapitalen og de overordnede kapitalinteressene?

Leietageren – den globale aktøren

I 2006 begynte forhandlingene om sammenslåingen av Statoil og Hydro. I desember samme år ble operasjonen med kodenavn "Color" innledet etter at det endelig ble gitt politisk klarsignal for firmafusjonen. Hydro ble i papirene kalt "Blue", mens Statoil fikk tilnavnet "Red", i tilfelle utenforstående skulle få tak i papirene. Finansielle rådgivere fra investeringsbanken Morgan Stanley i London skulle representere Statoil, mens Hydro valgte Goldman Sachs fra New York. Finanseksperter fløy inn til Oslo, samtidig som utvalgte nøkkelmedarbeidere i Statoil og Hydro satt i forhandlinger på den ærverdige restaurerte Vækerø hovedgård, ikke så langt fra stedet hvor det nye konsernet skulle få sitt nye tilholdssted. I oktober 2007 var sammenslåingen et faktum.¹

Byggherren – utvikleren med portefølje

Ti år tidligere var ting begynt å skje på Fornebu. IT Fornebu ble dannet på initiativ fra Fred Olsen og Norsk Investorforum. Visjonen var å

skape et IT- og kunnskapssenter i verdensformat, noe som ble støttet av Jæglend-regjeringen og senere ble befestet gjennom Stortinget. I 2001 solgte staten den attraktive tidligere flyplassområdet på 316 mål til IT Fornebu Eiendom AS og KLP Eiendom AS for 700 millioner kroner. Med dette begynte eiendomsseventyret. Midt på 2000-tallet var IT Fornebu organisert gjennom tre sidestilte selskaper: IT Fornebu AS (med ansvar for å forvalte og utvikle visjonen om IT-Fornebu), IT Fornebu Eiendom AS (som utviklet og driftet eiendoms- og bygningsmassen), og IT Fornebu Inkubator AS (som utviklet nye bedrifter i tett samarbeid med ulike gründere). Blant selskapets eiere var – foruten Fred Olsen – Telenor AS, Selvaag Gruppen AS, Ulltveit-Moe Gruppen AS, A. Wilhelmsen AS, Møller Eiendomspartner AS, DnB ASA, Det norske Veritas AS, Handelshøgskolen BI, LO og SINTEF.² Statens eierandel ble forvaltet gjennom SIVA SF med direkte tilknytning til Nærings- og handelsdepartementet.

Arkitekten – kontoret med forretningsplanen

Året 2000 var IT-bølgen på sitt høyeste. To tretti år gamle arkitekter, Geir Haaversen og Odd Klev, bestemte seg for å prøve sin arkitektlykke. Geir forlot Bovim-Fuglu-Svingen Arkitekter, Odd sluttet hos Lund Hagem. Planen var å starte opp i leiligheten til Odd med ett oppdrag: et interiørprosjekt for Toltech, en bedrift som jobbet med internettløsninger. Forretningside-

Statoilbygget er skreddersydd for en fleksibel fremtid. Statoil har en leieavtale på 15 år, men byggets arkitektur er også programmert for flere leietakere. The Statoil building is tailored to a flexible future. Statoil has a 15-year rental agreement, but the architecture is also programmed to take multiple tenants.

en var å serve IT-bransjen: de skulle spesialisere seg på interiører og kontorbygg. To måneder senere sprakk IT-boblen. For å unngå det klassiske scenariet hvor unge arkitekter tilbringer de første fem år med prosjektering av garasjer og tilbygg, måtte de legge om strategien. Målet var å komme i posisjon uten nødvendigvis å gå den lange veien. Svaret lå i å jobbe nettverksbasert for å komme i kontakt med en spesifikk type kunder. Dette betød også at de måtte være en del av en mye større struktur.

Samtidig begynte Dark AS å bygge et konsern hvor man skulle ha flere typer kontorer innenfor en større familie. Det å tenke konsern innen arkitektbransjen var da ganske nytt – selv om arkitekten F.S. Platou hadde forsøkt på 1960-tallet, ved å spalte opp sitt store kontor til flere enheter: arkitektur-, interiør- og plan.³ Det som var annerledes med det nye Dark-konsernet var etableringen av parallelle arkitektfirmaer (som skulle senere konkurrere om samme type oppdrag). Haaversen og Klev innledet en dialog med det nye konsernet, noe som resul-

terte i at Dark AS kom på eiersiden med 52 % av aksjene i Arkitekturlaboratoriet AS (a-lab).⁴ Det skulle ta litt tid før det nye kontoret kom i posisjon: de første to årene var det bare Geir og Odd som var ansatt i bedriften, og hverdagen handlet mye mer om illustrasjonsarbeid i Photo-

"Statoil er verdens 57. største selskap, med tilgang på ekspertise i verdensklasse. Mer seriøst kan det ikke bli."

shop enn om prosjektering. Det store gjennombruddet kom med Barcode-prosjektet i 2003, i samarbeid med MVRDV, etterfulgt av førstepris i en invitert arkitektkonkurranse for Portalbygget (i regi av IT Fornebu), samt førstepris i den åpne arkitektkonkurransen for det nye kulturhuset i Hammerfest i 2004.

I profesjonalitetens navn

Odd Klev forklarer at a-labs interesse for de store prosjektene var definert av potensialet slike byggeoppgaver har: det er flere muligheter i de store prosjektene enn i de små, ikke bare fordi budsjettene er større, men også fordi kundene er mer profesjonelle – man slipper å lære kunden hva hus er. Men hva skjer når byggherren er blitt kunde, og når denne kunden vet hva hus er? IT Fornebu er i dag et av de tyngste utviklerselskapene i Norge, med en imponerende eierportefølje. Statoil er verdens 57. største selskap, med tilgang på ekspertise i verdensklasse. Mer seriøst kan det ikke bli. En slik top notch-kontekst skaper et rammeverk der profesjonalitet, pålitelighet og forventning om ett produkt eller en tjeneste ligger sentralt. Dette smitter over på arkitekten – flotte ideer og kunstnerisk utfoldelse er en ting, men saklighet blir essensielt i denne sammenhengen.

I dette feltet har a-lab manøvrert godt. Det nye Statoil-bygget virker perfekt tilrettelagt til den ytelsen det skal levere: bygget er skreddersydd for en fleksibel

På grunn av programmets størrelse måtte det store volumet brytes opp i mindre deler – i fem treetasjes lameller som etter arkitektenes mening skulle gi en menneskelig skala. *Because of the size of the programme, the volume was divided into smaller parts – five three-storey blocks which, according to the architects, also provided a human scale.*

fremtid. IT Fornebu vet nøyaktig hva de får. Statoil har en leieavtale på femten år, men byggets arkitektur er også programmert for flere leietagere. De fire vertikale kommunikasjonssjaktene som binder to og to lameller sammen gjør det mulig å seksjonere bygget, noe som elegant speilvender de predefinerte markeds-mekanismene. Lamellenes tverrsnitt tillater kontinuerlig ommøblering, og kan optimaliseres for skiftende behov. Statoil-bygget, med sin programmerte fleksibilitet og funksjonalitet parret med en klar ikonografi, kan leses som en direkte oversettelse av de forventningene den store kapitalen har. Men hva med arkitekturen?

IT-Fornebu og Statoil er to svært profesjonelle aktører, som vet hva en velfungerende bygning er. Hadde de i det hele tatt behov for en arkitekt? Er det rom for *det arkitektoniske* i et slikt storskala-prosjekt, eller kan prosjektet avfeies som utviklervennlig byggeri som ikke oppnår annet enn maksimum tilfredsstillelse av storkapitalens forventninger? To aspekter som taler i a-labs favør er den projiserte

ambisjonen, og den nødvendige kunnskapen. Ambisjonen handler om å klare å omsette ideer til en bygget form, og kunnskapen om å sikre at denne omsetningen kan utføres slik at den tjener den overordnede arkitektoniske ambisjonen. a-lab jobbet kontinuerlig med forskjellige

"Kan prosjektet avfeies som utviklervennlig byggeri som ikke oppnår annet enn maksimum tilfredsstillelse av storkapitalens forventninger?"

alternative modeller som testet byggets ytelse: fra varierende volumstørrelser til forskjellige logistiske skjema. Arkitektene fikk blant annet byggherren til å avlive sin store gullhøne – den gamle parkeringsgarasjen som fungerte som IT Fornebus inntektsmaskin – for nettopp å åpne opp det arkitektoniske spillerom-

met. Bygget fikk sin i dag gjenkjennelige form – som forresten fungerer mye bedre på nært enn på langt hold. Fotavtrykket ble minimalisert, slik at det omkringliggende landskapsrommet kunne beholde sin åpenhet mot sjøen, noe som ble muliggjort gjennom de store utkragnin-gene. Det interessante her er at a-lab klarte å få byggherren til å gå med på denne akrobatikken. Arkitektene brukte sin kunnskap om reguleringsverktøy til å sikre det ønskede formuttrykket og dets minimale fotavtrykk – noe som gjorde at bygget ikke kunne ese ut, samtidig som man måtte unngå eksterne søyler. Byggets form ble dermed låst allerede i reguleringen, eventuelle forandringer ville forutsette justering av de overordnede premissene, noe som ville ha utsatt den planlagte innflyttingsdatoen. Den arkitektoniske ambisjonen ble sikret fordi arkitektene hadde forståelse for bruken av plan- og juridiske verktøy.

O tempora! O mores!

Statoil-bygget er et ordentlig bygg, like seriøst som byggherrene og like ambisiøst

Statoilbygget er skreddersydd for en fleksibel fremtid. Statoil har en leieavtale på 15 år, men byggets arkitektur er også programmert for flere leietakere. The Statoil building is tailored to a flexible future. Statoil has a 15-year rental agreement, but the architecture is also programmed to take multiple tenants.

som arkitektene. Men hva skjer hvis man betrakter dette bygget innenfor rammene av den samtidsarkitekturen den umiskjennelig er en del av? Spørsmål om motiver og referanser er uunngåelig. Dette handler ikke nødvendigvis om i hvor stor grad bygget ligner på et annet bygg, men hvor godt arkitektene har klart å reproducere kjente motiver og referanser som sirkulerer i samtidsarkitekturen. Som tidligere nevnt er byggets hovedtema de store utkragingene – et heroisk motiv som har preget arkitekturen de siste femten årene, og som har fått sitt store crescendo i den nederlandske skolen. For å løse klimaskillet i atriet har arkitekten i tillegg brukt et triangulært dobbeltkurvet tak, med klare referanser til Fosters British Museum – det var til og med den samme leverandøren som leverte glasstaket.

På grunn av programmets størrelse måtte det store volumet brytes opp i mindre deler – i fem treetasjes lameller som etter arkitektenes mening skulle gi en menneskelig skala. For å nå sin arbeidsplass fra parkeringsanlegget må alle først

utendørs, til det offentlige forrommet – noe som skal gi *transparens* og *likhetsfølelse*, i tråd med god norsk bedriftskultur. På omvisningen traff jeg da også på konsernsjef Helge Lund idet han var på vei inn. Dette åpne landskapsrommet mot sjøen er perfekt dandert og dekket med pent

"Resultatet er et svært godt, men relativt uinteressant bygg, da det virker mer som et ekko av en velkjent formal og konseptuell ikonografi."

klippet gress, inkludert det uunngåelige landskapsmotivet: en tilfeldig plassert, men perfekt avrundet *knaus* som forsiktig stikker frem, omkranset av gresset som forsterker den myke fjellformen – en referanse som er mye brukt i prosjektene til de såkalte "Osloskole-arkitektene". Men like ved dette beherskede landskapet fin-

ner man altså et av Oslos største bygg.

Motivlisten kunne fortsette. Statoilbygget har sugd til seg mange motiver og referanser fra ulike nasjonale og internasjonale tradisjoner. Det fremstår imidlertid ikke som problematisk, da disse motivene bygger opp under hverandre, samtidig som de innordner seg byggets hovedhensikt – å være et fleksibelt og rasjonelt kontorbygg med et klart uttrykk. Resultatet er et svært godt, men relativt uinteressant bygg, da det virker mer som et ekko av en velkjent formal og konseptuell ikonografi, enn som et bygg som bærer vei for nye arkitekturbilder. Kanskje er det ikke så rart, siden prosjektet måtte innordne seg den superprofesjonaliserte konteksten definert både av byggets leietager og byggets eier: det de skulle få måtte være innenfor deres kjente referanseverden, både den kvalitative og den kvantitative.

Signalet

Det mest kritiske momentet i Statoilbygget ligger i den store arkitektoniske trefoldigheten: forholdet mellom byggets

Volumene dyttes inn i hverandre med en halvannen-meters overgripende sone, som gjør at det henger mellom å være en luftig Mikado-lignende komposisjon og en mer sammenvokst storform. *The volumes are pushed together with an overlap of some 1,5 metres. The resulting composition teeters on the brink of melting into one large form.*

idé, dens oversettelse til form, og byggets skala. Ofte påstås det at arkitekturens idé-verden er universell, og at de samme ideene kan appliseres både på store og små byggeoppgaver – en utdatert og klisjéfylt holdning som henger igjen fra tiden da arkitekten anså seg selv som et allvitende kunstnerisk geni. Ideene vil være betinget av den skalaen byggeoppgaven har, og hver skala har sine begrensninger og friheter definert av de spesifikke kunnskapsfelt som er nødvendige for en saklig tilnærming til byggeoppgaven. Ideen bak Statoil-byggets grep med de fem lamellene stablet opp på hverandre er troverdig, men måten den blir artikulert på er uheldig i forhold til byggets skala. Volumene dyttes inn i hverandre med en halvannen-meters overgripende sone, noe som forsterkes i fasaden ved at himlingen under utkragningene flukter med overkanten på vindusfeltene. Dette har nok med rasjonaliteten i konstruksjonen å gjøre, men denne sonen burde ha vært artikulert annerledes (enten gjort mye

mindre, eller lamellene skulle vært mye større). Slik det fremstår, henger bygget mellom å være en luftig mikado-lignende komposisjon og en mer sammenvokst storform.

"Statoil-bygget sender et signal om at det prøver å avstigmatisere storskala-arkitekturen i Norge."

Men en ting er sikkert: a-lab har prøvd hardt. På omvisningen snakket prosjektleder Charles Marsden med innlevelse både om de store og de små detaljene – møtene mellom tregulv og trevegg, hvordan de horisontale og de vertikale plankene skulle flukte med hverandre, om skreddersydd sentralkjøkken i rustfritt stål, plassering og totalintegrering av brannvarslingsutstyr, osv. Alt dette ser man: både arkitekten og entreprenøren

har gjort en grundig jobb. Statoil-bygget sender et signal om at det prøver å avstigmatisere storskala-arkitekturen i Norge: det store prosjektet tegnes fortsatt av arkitekten, han/hun er delaktig i de valg som tas. I dette prosjektet har a-lab klart å identifisere det spesifikke arkitektoniske spillerommet og har handlet deretter. Man kan være enig eller uenig i visse valg, men dette bygget gjenspeiler arkitekten mer enn den mektige utvikleren eller den globale leietageren. Avstigmatiseringen går ut på at man, som arkitekt, ikke anser seg selv som på utsiden eller i opposisjon til de kreftene som utløser det store prosjektet, men som en aktør som gjennom sitt kunnskapsdomene er en direkte medspiller med disse. Det gjør Statoil-bygget til *Großstadtarchitektur*, en arkitektur med sine egne lover og former, enten vi liker det eller ikke.³

Mirza Mujezinović

*I dette prosjektet har a-lab klart å identifisere det spesifikke arkitektoniske spillerommet og har handlet deretter.
A-lab have succeeded in identifying and making use of the specific architectural potential in this project.*

Großstadt architecture between ambition and motive

Building appraisal by Mirza Mujezinović

What kind of architecture do you get when Norway's largest company needs new headquarters, and is served by a major property developer and one of the country's largest architecture practices? With such a constellation, is architecture even possible? asks Mirza Mujezinović.

Mujezinović traces the history of the project, from the fusion of Statoil with Hydro in 2007, through the redevelopment of the Fornebu peninsula after the decommissioning of the airport and the establishment of a-lab as part of the larger parent company Dark. Since their early thirties, a-lab founders Geir Haaversen and Odd Klev aimed at specialising into architectural solutions for the office sector, says Mujezinović. The prospect of dealing with professional clients was one of the attractions.

But this corporate terrain has been successfully negotiated. The building seems tailor-made for a flexible future, coupled with a clear iconography that reflects the expectations of a big client. The architectonic idea is believable, and the execution thorough. This, as well as the scale of all aspects of the endeavour, makes the Statoil building into a kind of Großstadtarchitektur, subject only to the laws and rules of its own definition, whether we like it or not.

Mirza Mujezinović is an architect, trained at Columbia University in New York. He runs Malarchitecture AS.

Noter

- 1 Jostein Løvås, Morten Ånestad, Kristian Skard, "Operasjon COLOR", i *Dagens Næringsliv Morgen*, 19.12.2006, side 4. Se også www.dn.no/forsiden/energi/article959144.ece.
- 2 PLAN 01/2005, side 47.
- 3 Platous plankontor heter Norconsult, et av Norges store konsulentfirmaer.
- 4 Ifølge purehelp.no har Dark AS-konsernet en eierandel på 52 % i Placebo Effects AS, 90 % i Zinc AS, 100 % i Dark Arena AS, 50.50 % i Dark Arkitekter AS, 100 % i Project Barcode AS, 51 % i To Pluss To Arkitekter AS, 100 % i Dark Prosjekt AS og 52 % i A-lab AS. Se også: www.purehelp.no/company/details/darkas/946749745.
- 5 Begrepet er tatt fra Ludwig Hilberseimer og boken *Großstadtarchitektur* fra 1927.